

<https://helda.helsinki.fi>

Sateenkaarevat perhe- ja läheissuhteet lainsäädännössä

Moring, Anna

Gaudeamus

2020

Moring , A 2020 , Sateenkaarevat perhe- ja läheissuhteet lainsäädännössä . julkaisussa
Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla . Gaudeamus , Sivut 115-131 .

<http://hdl.handle.net/10138/333720>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

SATEENKAAREVAT PERHE- JA LÄHEISSUHTEET LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Anna Moring

Perheitä koskeva lainsäädäntö on kautta aikain ollut hiukan epätahdissa sen todellisuuden kanssa, jota se pyrkii sääntelemään.¹ Todellisuuden perhesuhteet, niin kauan kuin mitään perheeksi kutsuttua on ollut olemassa, ovat aina kyseenalaistaneet lainsäädännön ja muut yhteiskunnalliset normit ja toisaalta etsiytyneet niille harmaille alueille, jotka eivät ole lainsäädännön piirissä.

Tässä luvussa tarkastelen, kuinka perheitä koskeva lainsäädäntö toimii sateenkaarevien perhesuhteiden osalta. Käyn läpi lainsäädännön historiaa ja nykytilaa, esittelen kirjoitushetkellä käynnissä olevia muutoksia sekä pohdin, mihin suuntaan perhesuhteita sääntelevä lainsäädäntö on kehittymässä pidemmällä aikavälillä. Samalla tarkastelen, minkälaisia keinoja perheillä on turvata asemaansa silloin, kun laki ei sitä turvaa.

Suomalaisen perhelainsäädännön lähihistoria on kuin polku, jolla on yksi selkeästi erottuva suunta: yksilön omien oikeuksien vahvistuminen riippumatta syntyperästä, siviilisäädystä tai perhesuhteista. Tämä on ollut näkyvissä niin lasten kuin vanhempienkin asemassa. Naisen asemaa avioliitossa parannettiin ensin vuoden 1929 avioliittolain uudistuksella, jossa nainen sai oikeuden omistaa omaisuutta itsenäisesti, ja sen jälkeen pienin askelin läpi viime vuosisadan.

Avioeroon ei ole tarvinnut esittää syyllistä vuoden 1987 jälkeen,² ja neljä vuotta tätä aiemmin isille mahdollistettiin yhteishuoltajuus avioliiton päättyessä.³ Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vuonna 1994, ja se tuli yleisen syytteen alaiseksi vuonna 1999. Samaa sukupuolta olevien

rekisteröidyt parisuhteet mahdollistanut laki hyväksyttiin vuonna 2001 ja tuli voimaan maaliskuussa 2002. Naimisiin ovat päässeet Suomessa vuodesta 2017 alkaen kaikki parit sukupuolesta riippumatta – edelleen kuitenkin vain parit, sillä avioliitto on oikeudellisen määritelmänsä mukaan kahden ihmisen välinen sopimus.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen asemaa kohennettiin pitkin 1900-lukua lisäämällä lapsen isän velvollisuuksia mutta myös oikeuksia. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten syrjintä isän perinnön jaossa päättyi Suomessa vuonna 1922, vaikka tämä koskikin vain niitä lapsia, joiden isyys oli tunnustettu.⁴ Vuoden 1976 isyyslain uudistus otti lähtökohdakseen lasten tasavertaisuuden ja isän entistä suuremman vastuun. 1980-luvulla lapsen määrääminen vanhempien yhteishuoltoon alkoikin muodostua normiksi avioerojen yhteydessä.⁵ 2000-luvulta alkaen myös avoliitoissa elävät perheet on otettu perhelainsäädännön piiriin, ja avoliittoon syntyvän lapsen oikeudet ovat tänä päivänä lähes yhtä hyvät kuin avioliittoon syntyvän.

Suurin muutos on kuitenkin se, että nykyään perhesuhteet nähdään oikeudellisestikin kahden yksilön välisinä eikä enää suhteessa laajempaan yksikköön eli perheeseen. Vielä 1900-luvulle tultaessa perhelainsäädäntö keskittyi määrittelemään kunkin perheenjäsenen velvollisuuksia perheyksikköä kohtaan sekä säätelemään omaisuuden siirtymistä ja jälkeläisten asemaa omaisuuden kannalta.⁶ 2000-luvulla lain keskeisenä tehtävänä pidetään sitä, että se vahvistaa perhesuhteita yksilöiden välisen sopimusten kautta sekä suojelee heikointa osapuolta tilanteissa, joissa tämän etu voi vaarantua.

Yhdysvaltojen perhelainsäädännön kehitystä sadan viime vuoden aikana on kuvattu ”ohjatun valinnan periaatteen” (*guided-choice regime*) esiinmarssiksi.⁷ Oikeustieteilijä William N. Eskridge Jr. viittaa analyysissään siihen, että perhelainsäädännöstä on ajan kuluessa poistettu erinäisiä pakollisia määräyksiä ja rajoitteita, kuten avioliiton ulkopuolisen seksin kieltö, avioeron syyllisyyspykälä tai kieltö avioitua eri ”rotua” edustavan henkilön kanssa. Sen sijaan tilalle on tullut laaja valikoima ohjaavia säännöksiä sekä ”oletussääntöjä” (*default rules*), jotka nykyjärjestelmässä muodostavat perheoikeuden pääpuitteet.

Olennainen osa tätä kehityskulkua on Eskridgen mukaan ollut samaa sukupuolta olevien parien ja heidän perheidensä oikeuksien sisällyttäminen perhelainsäädäntöön. Hänen mukaansa – ja samaa sanovat lukuisat muutkin tutkijat hieman eri sanoin⁸ – perhelainsäädäntö on siirtynyt

tietyn ihanteellisen mallin suojelemisesta ja siihen jopa osittain pakottamisesta kohti olemassa olevien perhesuhteiden tunnistamista ja niiden parasta mahdollista suojaamista. Samaa sukupuolta olevien parien ja heidän perheidensä asema on oivallinen indikaattori tästä kehityksestä.

”Perhesuhde” on käsite, jota on Suomessa käytetty laajasti 1990-luvun lopulta eteenpäin etenkin niin kutsutussa kriittisessä perhetutkimuksessa.⁹ Taustalla on englanninkielisessä tutkimuksessa käytetty käsite *family relations*. Käsitteellä tarkoitetaan sellaisia suhteita, jotka joko yhteiskunta, lainsäädäntö tai suhteen osapuolet itse mieltävät perhettä muodostaviksi, perheessä oleviksi.

Käsite on otettu käyttöön tilanteessa, jossa on kaivattu melko avointa, neutraalia sanaa kuvaamaan sitä, minkälaisen suhteen mielletään kuuluvan perheeseen. Sen avulla on tarkasteltu esimerkiksi bonusvanhempien, isovanhempien, sisarusten tai sosiaalisten vanhempien merkitystä lapsen perheessä mutta myös laajempia kokonaisuuksia, kuten lemmikkien, entisten puolisojen tai ystävien merkitystä ihmisen elämässä (ks. esim. Juvosen ja Irnin luvut tässä teoksessa). Samalla ”perhesuhde” tuo esimerkiksi perheenjäsen-käsitettä paremmin esille sen, että nyky-yhteiskunnassa perheen mielletään koostuvan nimenomaan keskinäisistä suhteista: toisin sanoen perhe on suhteellinen, ei olemuksellinen käsite.

Tässä luvussa viitataan perhesuhteilla kaikkiin sellaisiin suhteisiin, joiden voidaan joko jonkun niiden osapuolen, yhteiskunnan tai lainsäädännön kannalta katsoa liittyvän kaksi (tai useampia) henkilöitä osaksi toistensa perhettä. Tarvittaessa selvennän, tarkoitaniko lainsäädännössä tunnistettuja perhesuhteita, yhteiskunnallisissa keskusteluissa miellettyjä perhesuhteita vai perhesuhteita, jotka ovat olemassa ihmisten omissa, henkilökohtaisissa määritelmissä. Olennaisessa asemassa tässä luvussa ovat näiden eri näkökulmien väliset ristiriidat ja niiden seuraukset.

Sateenkaaren tuolla puolen on – pykäliä

Sateenkaarevat perhesuhteet on suomalaisessa yhteiskunnassa mielletty laajemmin olemassa oleviksi aikaisintaan 1960-luvulta eteenpäin.¹⁰ Lainsäädännössä ne tunnustettiin virallisesti vuonna 2002, mistä alkaen kahden samaa sukupuolta olevan henkilön rekisteröity parisuhde on voitu virallistaa.¹¹ Sateenkaareen liittyvää käsitteistöä näihin suhteisiin ei kuitenkaan liitetty ennen 1990-luvun loppua ja 2000-luvun alkua,

jolloin käsite ”sateenkaariperhe” vakiinnutti asemansa suomalaisessa keskustelussa.

Toki sateenkaariväki on myös ennen näitä lakimuutoksia elänyt perheissä ja heillä on ollut perhesuhteita, joista toiset laki on tunnistanut ja toisia ei. Heillä on ollut vanhempia, he ovat olleet vanhempia ja he ovat olleet naimisissa, niin lumeliitoissa kuin aidoissakin avioliitoissa. He ovat olleet jonkun lapsia, jonkun sisaruksia, jonkun puolisoita. Toisaalta he ovat myös olleet lainsuojattomia vanhempia ja eläneet sellaisissa liitoissa, joita ei ole tunnistettu tai tunnustettu esimerkiksi sairaaloissa, vanhainkodeissa tai perinnönjaoissa. Heillä on ollut valittuja perheitä,¹² merkittäviä ystävyysuhteita ja tärkeitä lapsia elämässään, ja he ovat eläneet sukulaisuutta esimerkiksi kummiuden tai ex-puolisouden kautta, kuten Antu Sorainen ja Tuula Juvonen tämän kirjan luvuissaan osoittavat.

Suomalaisen lainsäädännön kehityksessä on muutamia olennaisia kohtia, jotka ovat avanneet ovia sateenkaarevien perhesuhteiden lailliselle tunnistamiselle ja tunnustamiselle. Keskityn tässä samaa sukupuolta olevien parien suhteiden dekriminälisöinnin jälkeisiin muutoksiin. Vuodesta 1971 eteenpäin Suomessa on lain mukaan ollut mahdollista elää avoimesti suhteessa samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa – sitä ennen jo tällaisen suhteen tuominen julki olisi saattanut teoriassa johtaa syyteharkintaan.

Ensimmäisiä olennaisia lakimuutoksia vuoden 1971 jälkeen oli eronneiden vanhempien yhteishuoltajuuden laajempi mahdollistaminen sekä tämän mahdollisuuden ulottaminen myös avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin vuonna 1983. Näin myös eronnut vanhempi, joka ei asu lapsensa kanssa, on voinut pysyä tämän huoltajana ja tietoisena tämän asioista. Sama oikeus tuli myös vanhemmalle, joka ei koskaan ole asunut lapsensa kanssa.

Sateenkaarevien perhesuhteiden kannalta merkittävimmäksi uudistukseksi osoittautui kuitenkin hedelmöityshoitolaki. Asiasta alettiin keskustella 1980-luvun puolivälissä, ja pitkässä, polveilevassa keskustelussa päädyttiin hedelmöityshoitolain säätämiseen vuonna 2007. Keskustelun kuluessa, ennen kuin Suomessa oli olemassa virallista lainsäädäntöä asiasta, myös itselliset naiset ja naisparit saivat hedelmöityshoitoja julkisilla klinikoilla. 1990-luvun puolivälissä alkanut keskustelu itsellisten naisten hoidoista tuli samalla tuoneeksi tämän mahdollisuuden laajempaan tietoisuuteen, mikä osaltaan auttoi myös naispareja löytämään tiensä hedelmöityshoitoklinikoille.¹³

Kun Suomessa olivat esillä itsellisten naisten hedelmöityshoidot, Ruotsissa keskusteltiin samaa sukupuolta olevien oikeudesta rekisteröityyn parisuhteeseen, joka tulikin naapurimaassamme mahdolliseksi vuonna 1995. Tätä keskustelua seurattiin myös suomalaisissa medioissa, mutta laajempaa huomiota samaa sukupuolta olevien henkilöiden väliset parisuhteet saivat vuonna 1996, kun ruotsalainen poplaulaja Eva Dahlgren ja korutaiteilija, laulaja Efva Attling virallistivat parisuhteensa. Queer-tutkija Paula Kuosmanen on luonnehtinut tätä tapahtumaa ”kulttuurisen kaapin ovien aukeamiseksi”.¹⁴ Samana vuonna vasemmistoliiton kansanedustaja Outi Ojala teki ensimmäisen lakialoitteensa samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteen virallistamisesta, kuten sitä tuolloin kutsuttiin.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta tuli lopulta Suomessa voimaan vuonna 2002. Tällöin lain oikeusvaikutukset kuitenkin ulotettiin koskemaan vain parisuhteita, ei muita perhe- tai läheissuhteita. Näin esimerkiksi avioliittoon sisältynyt oikeus adoptoida puolison lapsi tai oikeus adoptoida lapsi yhdessä ei koskenut rekisteröityä parisuhdetta. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla ei myöskään ollut oikeutta jakaa vanhempainvapaita toistensa kanssa ennen vuotta 2007.

Käynnissä ollut keskustelu hedelmöityshoitolaista kääntyi vuosina 2004–2006 selkeästi käsittelemään naisparien hedelmöityshoitoja, ja väittelyn tiimellyksessä laki muun muassa vedettiin kertaalleen pois eduskunnasta. Se tuli uudelleen säädettäväksi seuraavalla hallituskaudella. Lopulta laki hyväksyttiin niukoin luvuin eduskunnassa vuonna 2006, ja se salli itsellisten naisten ja naisparien hoidot.

Vaikuttaa siltä, että hedelmöityshoitolain hyväksymisen myötä hyväksyttiin myös sateenkaariperheiden olemassaolo. Tämän jälkeen nimittäin kaikki sateenkaariperheitä koskevat lainsäädäntömuutokset, tasa-arvoista avioliittolakia lukuun ottamatta, on säädetty melko vähäisellä vastustuksella ja suurella äänten enemmistöllä. Esimerkiksi parisuhteen sisäinen adoptio vuonna 2009 hyväksyttiin eduskunnassa äänin 108–29 (tyhjiä 1, poissa 61).¹⁵

Tätä kirjoitettaessa, vuonna 2020, tilanne on sateenkaarevien perhe-suhteiden kannalta näennäisesti yhdenvertainen. Samaa sukupuolta olevat parit voivat halutessaan mennä naimisiin, ja asuessaan yhdessä heidät luetaan avopariksi tai avioliitonomaisessa suhteessa eläviksi useimmissa merkityksellisissä yhteyksissä. He voivat adoptoida lapsen yhdessä, vaikka käytännössä tämä on hyvin haastavaa, sillä kotimaisia

adoptioita tehdään vähän ja monissa luovuttajamaissa ollaan haluttomia antamaan lapsia samaa sukupuolta olevien vanhempien perheisiin. Samaa sukupuolta olevat parit voivat saada hedelmöityshoitoja lain mukaan sekä julkisella että yksityisellä puolella, vaikka julkiset klinikat ovat vältäneet heidän hoitamistaan resurssipulaan vedoten. Samaa sukupuolta olevat parit voivat myös lainsäädännön estämättä toimia sijais- ja tukiperheinä, joskin lastensuojelussa esiintyy vielä sen verran kielteisiä asenteita, että perhehoitajina toimivien sateenkaariperheiden määrä on verrattain vähäinen.

Naimisissa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet samaa sukupuolta olevat parit voivat adoptoida puolisonsa lapsen eli tehdä perheen sisäisen adoption, joten lapsella voi olla kaksi samaa sukupuolta olevaa juridista vanhempaa. Altruistiset sijaissynnytysjärjestelyt, joissa sijaissynnyttäjänä toimii vanhemmiksi aikovan parin tai henkilön läheinen vapaaehtoisesti ja ilman, että järjestelystä maksetaan korvausta, ovat mahdollisia miespareille, jos niihin ei tarvita hedelmöityshoitoklinikan apua. Niistä ei kuitenkaan voida tehdä sitovia sopimuksia. Näiden järjestelyjen kautta syntyvä lapsi voi saada kaksi juridista vanhempaa isyyden tunnustamisen ja sisäisen adoption jälkeen, mutta enempiä kuin kahta juridista vanhempaa ei yhdellä lapsella voi olla.

Vuosina 2015–2018 perhevapaita koskevaa lainsäädäntöä viilattiin useaan otteeseen, minkä jälkeen sateenkaariperheissä elävien vanhempien asema perhevapaiden osalta on ollut melko hyvä. Vanhempainvapaata lapsen kanssa voivat pitää kaikki muut vanhemmat paitsi isän miespuolinen puoliso, jonka luona lapsi ei asu. Vanhempainvapaiden määrä sateenkaariperheen lapselle on sama kuin kahden aikuisen heteromuotoisissa perheissä. Myös ulkoisen adoption osalta samaa sukupuolta olevien parien, itsellisten adoptiovanhempien ja eri sukupuolta olevien adoptiovanhempien perhevapaat ovat yhdenvertaiset.

Jos lapsella on arjessaan kaksi vanhempaa, sateenkaarevien lapsiperheiden perhesuhteilla on melko kattava lain suoja, ja he ovat lainsäädännön silmissä lähes yhdenvertaisia muiden perheiden kanssa. Lainsäädännössä on varsin kattavasti turvattu sellaisten ydinperheiden asema, joissa lasten alkuperäiset eli alusta saakka heidän elämässään olleet vanhemmat ovat avo- tai avioliitossa keskenään, riippumatta siitä, mitä sukupuolta nämä kaksi vanhempaa ovat.

Lainsuojattomat perhesuhteet

William N. Eskridge Jr. kuvaa,¹⁶ kuinka lainsäädäntö on pyrkinyt sopeutumaan perheiden ja perhesuhteiden moninaistumiseen. Hänen mukaansa lainsäädäntöön on sisällytetty ”sääntelyn pluralismi” eli useiden päällekkäisten ja limittäisten säännösten joukko, jolla on tavoiteltu perinteisen perhelainsäädännön liberalisointia. Tämä puolestaan on edellyttänyt kahdensuuntaista liikettä: ensinnäkin sääntelyn *supis-tamista* kohdista, joissa se ei ole mahdollistanut yksilön omiin valintoihin perustuvia suhteita (kuten ”erirotuisten” välisiä avioliittoja, samaa sukupuolta olevien avioliittoja, eronneiden ihmisten avioliittoja), toiseksi sääntelyn *laajentamista* kohdissa, joissa tietyt perhesuhteet eivät ole mahtuneet sen piiriin. Tästä esimerkkinä on uusien instituutioiden, kuten avoliiton (*civil partnership*), kehittäminen ja siihen liittyvä perheoikeudellinen sääntely.

Olen aikaisemmassa tutkimuksessani¹⁷ analysoinut tarkemmin sitä, kuinka samaa sukupuolta olevien parien perhesuhteiden sääntely solahtaa normeihin – miten se pyrkii mukautumaan vallitseviin perheoikeudellisiin rakenteisiin ja minkälaisia ratkaisuja syntyy silloin, kun tämä solahtaminen ei ole kivutonta. Myös Suomessa on kehitetty uusia instituutioita, kuten ”rekisteröity parisuhde” tai ”vanhemman rekisteröity puoliso”, koskemaan tilanteita, joissa tiettyjä perhesuhteita halutaan säännellä. Samoin avoliiton ympärille on 2000-luvun kuluessa rakennettu lisää sääntelyä, jonka tarkoitus on suojata heikompa osapuolta ja tämän omaisuutta avoliiton purkautumisen yhteydessä.

Näyttää kuitenkin siltä, että lainsäädäntö on valmis sisällyttämään itseensä vain melko normatiivista pluralismia.¹⁸ Toisin sanoen sääntelyn piiriin kelpuutetaan perhesuhteet, jotka muistuttavat vahvasti jo olemassa olevia instituutioita ja noudattelevat niiden normatiivisia rakenteita. Nämä ovat suhteita, jotka esimerkiksi vahvistavat vakiintuneen parisuhteen ihannetta tai kahden vanhemman normia myös muissa kuin cis-heteromuotoisissa ydinperheissä. Tämä puolestaan johtaa siihen, että ne perhesuhteet, joita laki ei suojaa eikä huomioi, ovat yhä enemmän yhteisiä heteromuotoisille ja sateenkaareville perheille.¹⁹

Esimerkiksi avio- ja avoerojen myötä yhä useampi lapsi kasvaa perheessä, jossa vanhempien sukupolveen kuuluvia aikuisia on arjessa joku muu määrä kuin kaksi – joko vain yksi tai sitten bonusvanhempien myötä kolme tai neljäkin. Myös isovanhempia voi uus- tai sateenkaarevien

perhekuvioiden mukana tulla enemmän kuin neljä. Siinä missä aiemmin huomio kiinnittyi siihen, että samaa sukupuolta olevan parin toinen osapuoli ei voinut olla juridisesti vanhempi, nykykeskusteluissa kiinnitetään yhä enemmän huomiota sosiaalisen vanhemman asemaan tilanteissa, joissa vanhemman roolissa olevia on enemmän kuin kaksi, myös esimerkiksi heteromuotoisissa uusperheissä tai sijaisperheissä.²⁰

Perheissä on aina ollut sellaisia perhesuhteita, joita ei tunnisteta lainsäädännössä, esimerkiksi vanhemmuussuhteita, joilla ei ole lainvoimaa, epävirallisia asumisjärjestelyjä, joissa lapsi asuu tätinsä, serkkunsa tai jonkun vanhempansa ystävän kanssa, tai sisarpuolia, jotka eivät ole biologisesti tai oikeudellisesti mitään sukua keskenään. Queer-yhteisön jäsenen testamenttikäytäntöjä tutkinut Antu Sorainen tuo tässä teoksessa esiin, kuinka ihmiset testamenttia tehdessään pohtivat ja jäsentävät perhesuhteitaan eri tavoin kuin normatiivinen käsitys biologisesta polveutumisesta ja verisukulaisuudesta ne jäsentäisi. Esimerkiksi kummilapsi, ystävä tai ex-puoliso voi tällöin olla perheenjäsenen roolissa ja perinnön saajana joko rintaperillisen rinnalla tai sijasta. Toisaalta biologistenkaan sisarusten välisiä suhteita ei säännellä juridisesti, ei myöskään useamman kuin kahden hengen rakkaussuhteita tai muita pitkäaikaisia liittoja, hoi-vasuhteita tai ystävyyskiiä.

Lain ei toki ole tarkoituksenmukaistakaan olla sääntelemässä kaikkia ja kaikenlaisia suhteita. Yhä enemmän kuitenkin keskustellaan suomalaisten perhesuhteiden oikeudellisista rajapinnoista eli siitä, mitkä ovat sellaisia suhteita, jotka lain tulisi tunnistaa ja joita sen tulisi suojella, ja mitkä eivät. Esillä ovat olleet esimerkiksi rintaperilliselle jätettävän pakollisen lakiosan poistaminen, tapaamisoikeuden ulottaminen lapsen elämässä vanhemman roolissa olleelle aikuiselle, isovanhempien tapaamisoikeus lapsenlapsiinsa sekä leskeneläkkeen ulottaminen avopuolisolle pelkän aviopuolison sijaan.

Niissä tilanteissa, joissa lainsäädäntö on puutteellinen, epäselvä tai vaikenee jonkin suhteen sääntelystä, perhesuhteiden osapuolten on löydettävä muita keinoja täyttää niitä tehtäviä, joita lainsäädännöllä perhesuhteissa on.

Neuvottelu sateenkaarilapsiperheiden strategiana

Sellaisten perhesuhteiden ylläpitäminen, joilla ei ole lain suojaa, vaatii kahta keskeistä asiaa: osapuolten keskinäistä yhteisymmärrystä sekä sitoutumista suhteeseen. Esimerkiksi miesparin ja naisparin muodostamassa apilaperheessä kaksi neljästä vanhemmasta jää ilman lain suojaa, ja ainakin yksi todennäköisimmin myös ilman lapsen huoltajuutta. Tällöin lain mukaiset oikeudet ja velvollisuudet jakautuvat epätasaisesti, ja perhe joutuu tasapainoilemaan virallisten ja epävirallisten suhteiden sekamelskassa.

Toki yhteisymmärrystä ja sitoutumista vaaditaan pääosin myös lain suojaamilta perhesuhteilta – esimerkiksi yli 12-vuotias lapsi voi käytännössä itse päättää, kenen eri kodeissa asuvan vanhempansa luona hän haluaa asua, jos hän itse vaatii tätä määrätietoisesti. Tällöin oikeuden vahvistama päätös lapsen asumisesta käytännössä häviää lapsen tahdolle, jos tämä sen kyllin voimakkaasti ilmaisee. Perhesuhteet, joita laki ei tunnista, ovat kuitenkin astetta suojattomampia silloin, kun niiden toinen osapuoli on tavalla tai toisella vajaavaltainen, esimerkiksi vähäisen tai korkean iän, jonkin sairauden tai vamman vuoksi.

Lähes riippumatta siitä, mitä perhelainsäädäntöä käsittelevää tutkimusta lukee ja miten lainsäädännön tarkoitusta kulloinkin määritellään, keskeisessä asemassa on lähes aina juuri heikomman osapuolen suoja. Tutkijat kautta linjan mieltävät lainsäädännön tehtäväksi nyky-yhteiskunnassa nimenomaan niiden suhteiden suojelun, joissa toinen osapuoli on haavoittuvammassa asemassa.

Tämä tehtävä, jota Eskridge kutsuu utilitaristiseksi funktioksi,²¹ on myös merkki olennaisesta muutoksesta perhelainsäädännön perustassa. Siinä missä lainsäädännön tehtävänä pidettiin aiemmin sitä, että se lukitsee tietyn perhemallin luonnolliseksi ja ainoaksi oikeaksi, nykypäivänä lain katsotaan rakentuvan nimenomaan suhteessa *perhesuhteisiin* – sen funktio on tunnistaa heikompi ja haavoittuvampi osapuoli ja suojella tätä erilaissa perhesuhteissa, ei niinkään sementoida suojelemaan suhteita ainoiksi perheen järjestämisen tavoiksi.

Sateenkaariperheiden kohdalla perhesuhteiden juridinen suojattomuus on johtanut perheen sisäisen neuvottelun eetokseen.²² Tämä ilmenee siten, että jo ennen lapsiperheen perustamista osapuolia kehoitetaan neuvottelemaan tarkasti, kuinka lapsen perhesuhteet, arki, asuminen ja elatus on tarkoitus järjestää. Perheet ovat myös kertoneet

haastatteluissa harkinneensa tarkasti, miten ja minkälaisilla järjestelyillä he lasta toivovat sekä miten lapsen arki rakentuu, kun hän on syntynyt.

Neuvottelujen kautta rakennetaan osapuolten välistä luottamusta sekä yhteisymmärrystä siitä, minkälaisia perhesuhteita lapselle halutaan rakentuvan ja mitä jaetulta vanhemmuudelta toivotaan. Esimerkiksi sateenkaariperheille suunnatuissa oppaissa tulevia vanhempia kehoitetaan vahvasti neuvottelemaan ja tekemään neuvottelujen pohjalta niin kutsuttu *aiesopimus*.²³ Siinä sovitaan lapsen kannalta keskeisistä asioista, kuten asumis-, kasvatus- ja huoltajuusjärjestelyistä, ja suojellaan niitä suhteita, jotka kriisitilanteen sattuessa ovat vailla lainsäädännön tarjoamaa suojaa. Sopimuksessa esimerkiksi sitoudutaan jakamaan vanhemmuutta useamman kuin kahden vanhemman välillä tai erotilanteessa ylläpitämään lapsen suhdetta vanhempaan, joka ei voi vaatia tapaamisoikeutta lain nojalla.

Neuvottelun eetos johtaa helposti ajattelemaan, etteivät perhesuhteet välttämättä tarvitsekaan lakia mihinkään, sillä osapuolet voivat keskenään neuvotellen päästä ratkaisuihin, jotka vastaavat perheen tilanteeseen paremmin kuin lainsäädäntö välttämättä osaisi. Esimerkiksi valmisteltaessa lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta oikeusministeriön työryhmä vetosi siihen, että arjen vanhemmuusjärjestelyt voivat toteutua hyvin ihmisten keskinäisten sopimusten varassa, minkä vuoksi ei tarvita erillistä mahdollisuutta keskinäisen sopimuksen viralliseen vahvistamiseen.²⁴ Tähän koulukuntaan kuuluvat myös monet avioliittoinstituution kriitikot, kuten pamfletin *Vaihtoehto avioliitolle* (2012) julkaissut oikeustieteilijä Anu Pylkkänen.

Haasteena neuvotteluun pohjautuvassa ajattelussa on se, että neuvottelu vaatii tuekseen tiettyä sopuisuutta. Käytän tässä esimerkkinä lapsen asioista sopimista. Päätösvalta lapsen asioissa on lain mukaan lapsen huoltajilla lasta kuullen ja hänen kanssaan keskustellen. Oikeustieteilijä Kirsti Kurki-Suonion mukaan joissain tilanteissa lapsen etu voi olla se, että vain yksi taho voi päättää hänen asioistaan – jos hänen elämänsä muutoin uhkaa päätyä riitelyn välikappaleeksi.²⁵ Nykyään kuitenkin ajatellaan laajasti, että esimerkiksi eron jälkeen vanhempien yhteishuoltajuus on lapsen edun mukaista, ja Kurki-Suonion näkemys on tämän yleisen periaatteen kanssa ristiriidassa.²⁶ Kysymys kuuluukin, missä vaiheessa huoltajien määrä alkaa uhata lapsen etua. Vai onko niin, että kaksikin huoltajaa voi olla liikaa, jos he ovat jatkuvissa riidoissa, mutta useampi kuin kaksi hyvä asia, jos he toimivat yhteistyössä lapsen parhaaksi? Olennaista ei

ehkä olekaan jokin huoltajien määrälle asetettava normi tai maksimi, vaan harkittavaksi tulisi ottaa kussakin tilanteessa huoltajien kyky yhteistyöhön lasta koskevilla päätöksillä.

Kun laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta uudistuu, lapsen huoltajuudesta on mahdollista sopia useamman kuin kahden henkilön kesken.²⁷ Vanhemmat voivat siis keskenään sopia, ketkä lapsen lähipiiriin kuuluvista aikuisista toimivat lapsen huoltajina. Toisin sanoen myös Suomessa ollaan kulkemassa suuntaan, jossa perhelainsäädännön valmiita raameja avataan mahdollistamalla keskinäisten sopimusten tekeminen ohi lainsäädännön oletusratkaisujen tai oikeusistuimen harkinnan.

Samalla kuitenkin luotetaan myös siihen, että vanhemmilla on sopimusten taustalla yhteisymmärrys ja kyky ottaa huomioon, mikä kulloinkin on lapsen etu. Huomattavasti monimutkaisemmassa tilanteessa ollaan silloin, kun jokin ”lainsuojaton perhesuhde” ei olekaan kaikkien osapuolten intresseissä, vaikka se nimenomaan lapsen edun mukainen olisikin.

Jos lapsi esimerkiksi on asunut sijaisperheessä yksivuotiaasta seitsemänvuotiaaksi, minkä jälkeen hänet lastensuojelulain nojalla palautetaan biologisen vanhemman luokse, voidaan useimmissa tapauksissa melko varmasti sanoa, että lapsen edun mukaista olisi myös jatkossa saada tavata sijaisvanhempina toimineita aikuisia.

Sama tilanne voi olla myös uusperheessä, jos lapsen bonusvanhempi ja juridinen vanhempi eroavat. Tällöinkään bonusvanhempi ei aiemmin voinut edes oikeusteitse vaatia mahdollisuutta lapsen tapaamiseen, ja näin ollen jopa vuosikausien läheinen suhde saattoi katketa lapsen elämästä kuin veitsellä leikaten. Vuoden 2019 lopussa tuli kuitenkin voimaan lakimuutos, jonka myötä lapselle voidaan myöntää tapaamisoikeus myös muuhun kuin juridiseen vanhempaansa: henkilöön, jolla on lapseen erityisen läheinen, lapsen ja vanhemman suhdetta muistuttava suhde.²⁸

Tällaiset tilanteet osoittavat, että perhelainsäädännössä tarvitaan paitsi uskoa siihen, että vanhemmat kykenevät tekemään keskenään lapsen edun mukaisia sopimuksia, myös säännöksiä, jotka suojaavat heikointa osapuolta, näissä tilanteissa usein nimenomaan lasta.

Lainsäädännön inklusioita, uusia mahdollisuuksia

Vuonna 2019 Suomessa tuli voimaan kaksi keskeistä lainsäädännöllistä uudistusta, jotka vaikuttavat myös perhesuhteiden sääntelyn mahdollisuuksiin. Toinen on niin kutsuttu *äitiyslaki*, joka määrittelee syntyvän lapsen asemaa, kun lapsella on kaksi äitiä. Toinen taas on lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta koskeva kokonaisuudistus, johon on sisällytetty lukuisia perhesuhteiden sääntelyyn vaikuttavia muutoksia.

Tarve molempiin uudistuksiin on syntynyt siitä, että eletyt perhesuhteet ovat muuttuneet tavoilla, jotka vaativat lainsäädännöllisiä muutoksia. Muutokset tähtäävät nimenomaan sellaisten suhteiden suojelemiseen, joiden asema lainsäädännössä ei aiemmin ole ollut kovin vahva. Näitä ovat lapsen suhde siihen vanhempaan, jonka luona tämä ei virallisesti asu, lapsen suhde sosiaaliseen vanhempaan, joka ei ole lain silmissä vanhempi, sekä lapsen suhde hänet synnyttäneen äidin naispuoliseen puolisoon, joka on aiottu hänen toiseksi vanhemmakseen.

Äitiyslaki eteni eduskunnan hyväksyttäväksi kansalaisaloitteen kautta. Aloite hyväksyttiin laiksi lähes sellaisenaan, ja sen keskeinen sisältö on, että sekä avioliitossa että avioliitossa elävän naisparin ei-synnyttävät äidit voivat tunnustaa vanhemmuutensa jo äitiysneuvolassa ennen lapsen syntymää, mikäli lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla klinikalla. Näin lapsella on syntymästään asti kaksi juridista vanhempaa. Hedelmöityshoidoissa osallisena oleva naisparin ei-synnyttävä äiti voi myös vaatia äitiyden vahvistamista oikeusteitse hedelmöityshoitoihin annetun suositumuksen perusteella, vaikka synnyttävä äiti vastustaisi tätä.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta puolestaan muuttui useammalla eri tavalla, joista neljä muutti konkreettisesti perhesuhteiden määrittelyä ja niistä tehtävien sopimusten mahdollisuuksia. Ensinnäkin laki mahdollistaa vuoroasumisjärjestelyn merkitsemisen väestörekisteriin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos lapsi asuu yli 40 prosenttia ajasta molemmissa pääasiallisissa kodeissaan, tämä voidaan merkitä tiedoksi väestörekisteriin. Käytännön vaikutuksia tällä ei vielä ole, mutta lakimuutos on jo käynnistänyt muun muassa sosiaali- ja terveysministeriössä selvitykset siitä, minkälaisia muutostarpeita vuoroasumisen virallistaminen aiheuttaa sosiaaliturvan, erilaisten tulonsiirtojen sekä muiden tukien ja palvelujen järjestämisessä.

Toiseksi laki mahdollistaa sen, että vanhemmat sopivat keskenään lapsen niin kutsutuista oheishuoltajista. Toisin sanoen juridiset

vanhemmat, jotka ovat myös lapsensa huoltajia, voivat keskenään sopia, että kolmannelta osapuolelta voi tulla lapsen huoltaja vanhempien ohella. Sosiaalilautakunta tai muu vastaava elin voi vahvistaa tämän sopimuksen. Tämä muuttaa aiempaa käytäntöä, jossa oheishuoltajan määräämiseksi on aina tarvittu käräjäoikeuden harkintaa.

Kolmanneksi laki muutti isyyden (ja äitiyden) tunnustamisen oikeudellista merkitystä siten, että vanhemmuuden tunnustaminen neuvolassa johtaisi automaattisesti myös yhteishuoltajuuteen, kuten nykyään naisen ja miehen väliseen avioliittoon syntyvän lapsen kohdalla. Vanhempien ei siis tarvitsisi erikseen sopia yhteishuoltajuudesta, vaan sopimus huoltajuudesta tulisi tehdä vain siinä tilanteessa, että vanhemmuutensa tunnustava vanhempi ei halua lapsen huoltajaksi.

Neljänneksi, kuten edellä totesin, laki mahdollistaa tapaamisoikeuden määräämisen muulle kuin juridiselle vanhemmalle. Tapaamisoikeus voidaan myöntää sellaiselle ”erityisen läheiselle henkilölle”, jolla on ollut vanhemman suhteeseen verrattava suhde lapseen. Vanhemmat tai huoltajat eivät kuitenkaan voi keskenään sopia tällaisesta tapaamisoikeudesta, vaan päätös siitä on aina tehtävä käräjäoikeudessa.

Muutos itsessään avaa lainsäädäntöön aivan uuden mahdollisuuden sosiaalisen vanhemmuuden tunnistamiseen ja sosiaalisen vanhemmuussuhteen suojeluun. Tämä palvelee niin lapsen elämässä läsnä olleita sosiaalisia vanhempia, bonusvanhempia, sijaisvanhempia kuin isovanhempiakin. Kyseessä on toisin sanoen muutos, joka lähtee laajemmasta tarpeesta määritellä uudelleen perheen ja vanhemmuuden käsitteitä. Uudistus on kuitenkin vielä varovainen: päätösvalta siitä, kuka on lapselle erityisen läheinen henkilö, on haluttu pitää käräjäoikeudella. Toisin kuin juridisille vanhemmille, sitovaa sopimista lapsen tapaamisoikeudesta ilman oikeuden päätöstä ei siis haluta vielä mahdollistaa näille sosiaalisille vanhemmille, vaikka he olisivat myös lapsen huoltajia.

Kaikissa näissä muutoksissa painotus on niissä vanhemmissa, jotka ovat tai joiden on tarkoitus olla aktiivisesti läsnä lapsen elämässä. Lainsäädännön uudistuksissa painotetaan siis niiden perhesuhteiden suojaa, jotka ovat sosiaalisesti ja psykologisesti olemassa – ei niiden, jotka perustuvat geneettiseen polveutumiseen tai biologiseen sukulaisuuteen. Kuten Kirsti Kurki-Suonio kirjoittaa:

Jos oikeuden ja kulttuurin kuvaa vanhemmuudesta tarkastellaan kokonaisuutena, voidaan havaita, että kaikista eri kuvakulmista

tarkasteltuna vanhemmuus näyttäytyy entistä aktiivisempänä ja lapsesta kiinnostuneempänä. Tämä on luonnollisesti hyvä muutos lasten näkökulmasta.²⁹

Perhelainsäädäntö näyttää siis Suomessa olevan muuttumassa suuntaan, jossa yhä enemmän painoa asetetaan sille, mitä olen kutsunut *performatiiviseksi vanhemmuudeksi*,³⁰ toisin sanoen sille, että vanhemmuus on tekemistä, ei genetiikkaan, biologiaan tai juridiikkaan perustuvaa oleamista. Toisaalta on myös niin kuin Kurki-Suonio toteaa: lakiuudistusten ilmentämästä vanhemmuuskäsityksestä ”[n]äyttävät puuttuvan sellaiset vanhemmat, joille vanhemmuus on ikävä velvollisuus, kuten maksamaton elatusvelka”.³¹

Vanhemmuuden juridisen sääntelyn kehityskulku piirtää kauniin linjan, jossa biologisen polveutumisen merkitys ensin nousi huippuunsa vanhempien siviilisäädystä ja konkreettisista perhesuhteista riippumatta ja on nyt vähitellen menettämässä merkitystään korostettaessa sosiaalista vanhemmuutta. Edelleen vanhemmuuden sääntelyssä on kuitenkin haluttu säilyttää selkeä vastuusääntely – se, joka kerran on kirjallisesti selittänyt lapsen omakseen, ei voi tästä vastuusta vapautua, ellei joku toinen ole valmis ottamaan sitä häneltä joko adoption tai isyyden tunnustamisen kautta. Vastuun voi myös menettää valtiolle lastensuojellisten toimenpiteiden seurauksena. Kysymys siitä, mikä on vanhemman (ja muiden lapsen elämässä olevien henkilöiden) oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuiden välinen suhde, on nähdäkseni olennainen sen kannalta, mikä on perhelainsäädännön tulevaisuus.

Perhesuhteiden tulevaisuus

William N. Eskridge Jr. toteaa,³² että parhaimmillaan perhelainsäädäntö tarjoaa (1) riittävän selkeät ”oletuspaketit”, kuten avioliitto, avoliitto ja juridinen vanhemmuus, (2) riittävän helpot tavat ohittaa oletukset, jos kaikki osapuolet ovat yksimielisiä siitä, että haluavat sopia toisin, sekä (3) riittävän suojan kaikkein heikoimmille, jotta heidän oikeuksiaan ei voida helposti ohittaa eikä luovuttaa. Eskridge myös jakaa lainsäädännön säännökset kolmeen kategoriaan: pakollisiin sääntöihin (*mandatory rules*), oletussääntöihin (*default rules*) ja ohitussääntöihin (*override rules*).

Pakolliset säännöt rajoittavat yksilöiden valinnan mahdollisuuksia pysyvästi ja pakollisesti. Esimerkiksi se, että synnyttävä äiti on aina lapsen juridinen äiti, on pakollinen sääntö. *Oletussäännöt* puolestaan pätevät, elleivät osapuolet toisin päättä. Näitä ovat esimerkiksi se, että rintaperilliset perivät vanhempansa kokonaan, jos vanhempi ei ole testamentilla toisin määrännyt. Oletussäännöt eivät ole pakollisia, vaan niiden säatelemistä asioista voi sopia toisin, mutta sopimisen on oltava aktiivista ja tietoista. Oletussäännöt siis pätevät silloin, kun ihmisillä ei itsellään ole vahvaa näkemystä siitä, että jotakin olisi tehtävä toisin. *Ohitussäännöt* sääntelevät sitä, minkälaisia toimenpiteitä tarvitaan oletussääntöjen ohittamiseen. Esimerkiksi avioehdon mahdollisuus ja avioehdon laatimisen muotoseikat kuuluvat ohitussääntöihin, samoin testamenttivapaus lakiosan yli.

Perhelainsäädännön kehitys on Eskridgen mukaan johtanut siihen, että säännöt, jotka aiemmin olivat pakollisia, ovat nykyään usein oletussääntöjä. Ne ovat kuitenkin edelleen voimassa, jos ei erikseen toisin sovita. Näin ollen niillä on yllättävän paljon ohjaavaa valtaa yhteiskunnassa. Tämä johtuu siitä, että perhelainsäädäntöön on rakennettu erilaisia valmiita ”paketteja”, joista ihmiset voivat valita itselleen sopivimmat. Tietyn paketin valitsevat ihmiset eivät välttämättä itse tiedosta kaikkia siihen sisältyviä yksityiskohtia tai eivät tule tehneeksi erillisiä toimenpiteitä paketin räätälöimiseksi itselleen sopivaksi.

Esimerkiksi avoliitossa eläville voi siis tulla yllätyksenä, että puolison kuollessa avopuoliset eivät peri toisiaan ilman testamenttia, vaan yhteinen koti voikin yhtäkkiä olla avopuolison lasten tai tämän vanhempien omaisuutta. Yllättävän yleistä on myös se,³³ että ihmiset eivät tule sopineeksi asioista ajoissa, vaikka he olisivatkin tietoisia, että jokin asia vaatii toteutuakseen toimenpiteitä.

Suomessa perhelainsäädännön kehityksen voi sanoa kulkevan samankaltaisia polkuja kuin Yhdysvalloissa. Pakollista sääntelyä on ajan kuluessa muutettu oletussääntelyksi, ja erilaisia keinoja yksilökohtaisten ja kunkin perheen tilanteisiin sopivien sopimusten tekemiseksi on lisätty. Äitiyslaki sekä huolto- ja tapaamisoikeuslain uudistus lisäävät osaltaan osapuolten sopimusvapautta ja mahdollisuuksia oikeudellisten perhesuhteiden keskinäiseen järjestämiseen ilman turhia byrokraattisia prosesseja. Kun moninaisuus leimaa yhä enemmän suomalaista puhetta perheestä, tämän kehityksen on vaikea nähdä tulevaisuudessakaan pysähtyvän tai kääntyvän päinvastaiseksi.

Valistunut arvaukseni siis on, että suomalaisessa perhelainsäädännössä sopimisen mahdollisuuksia tullaan jatkossa entisestään lisäämään. Perheissä, joissa osapuolet ovat yhteisymmärryksessä keskenään, voidaan sopia entistä laajemmin myös eri perhesuhteiden oikeudellisista vaikutuksista.

Kansainväliset esimerkit antavat kuitenkin viitteitä siitä, että neuvottelun ja sopimisen eetoksen lisääntyminen perhelainsäädännössä ei välttämättä ole hyvä uutinen niille, jotka tarvitsisivat lainsäädännöltä ensisijaisesti suojelua, ei niinkään puitteita sopimiselle.³⁴ Esimerkiksi parisuhdeväkivalta ja lapseen kohdistuva väkivalta uhkaavat jäädä huomiotta, kun lain painopistettä siirretään entistä enemmän kohti vapaaehtoista sopimista kahden, oletetusti tasavertaisen yksilön kesken.

Myös suomalaisessa lapsenhuoltolain uudistusprosessissa keskusteltiin lähisuhdeväkivallasta ja siitä, kuinka vanhempien välinen väkivalta tulisi ottaa huomioon esimerkiksi huoltajuudesta ja tapaamisista päätettäessä. Lähisuhdeväkivallan huomioon ottamisen merkitystä nostivat kommentteissaan esiin muun muassa oikeustieteen professori Kevät Nousiainen, lapsioikeuden professori Suvi-Anna Hakalehto-Wainio sekä huoltajuusoikeudenkäynneistä väitellyt tutkija Sanna Koulu.³⁵

Perhelainsäädännön tulevaisuuden kannalta on olennaista, että nämä kaksi asiaa ovat tasapainossa – neuvottelun ja sopimisen mahdollisuus silloin, kun kaikki osapuolet ovat tasavahvoja ja samanmielisiä, ja heikomman osapuolen suoja silloin, kun hän on vaarassa joutua suostumaan sopimuksiin, jotka eivät ole hänelle itselleen tai lapselle hyväksi. Haastavaksi tämän tekee se, että aina ei ole helppo tunnistaa, koska sopimukset ovat oikea keino ja koska eivät. Tasapainon löytämisen on kuitenkin oltava lainsäädännön ja perheiden kanssa toimivien ammattilaisten ehdoton pyrkimys.

Itse väitän, että seuraavat konkreettiset askeleet perheitä koskevan lainsäädännön kehityksessä koskevat perhevapaita. Ne uudistetaan lähi-tulevaisuudessa huomioimaan entistä paremmin kaikki ne tahot, joilla voi olla intressi hoitaa lasta kotona. Toinen edessä oleva suuri uudistus on kahden juridisen vanhemman maksimimäärän purku. Väitän, että ennen vuotta 2030 Suomessa on lainsäädäntö, joka mahdollistaa lapselle enemmän kuin kaksi juridista vanhempaa.

Perustan väitteeni sille, että tällä muutoksella olisi melko vähäisiä oikeudellisia vaikutuksia suhteessa nykytilaan nyt, kun huolto- ja tapaa-misoikeuslain uudistus on astunut voimaan. Jos lapsella olisi useampi

kuin kaksi juridista vanhempaa, muutos koskisi käytännössä vain sitä, että lapsi voisi periä nykyisen sosiaalisen vanhempansa (josta siis tulisi juridinen vanhempi), ja myös elatusvelvollisuus ulottuisi sosiaaliseen vanhempaan. Nämä olisivat puhtaasti lapsen suuntaan kulkevaa tulonsiirtoa, eikä muutoksia voida pitää lapsen edun vastaisina.

Tämän muutoksen mahdollisuutta jarruttaa kuitenkin ennen kaikkea se, että se olisi ensimmäinen todella selkeä lainsäädännöllinen irtiotto heteroseksuaalisen ydinperheen normista, johon lähes kaikki muu perhelainsäädäntö pyrkii perhesuhteita mukauttamaan. Näin ollen kolmannen vanhemman mahdollisuuden avaaminen, vaikka sitten tilanteissa, joissa tämä järjestely on jo pitkälle arjessa vakiintunut, tarkoittaisi suuren symbolisen ja normatiivisen kynnyksen ylittämistä. Siksi siihen tulee menemään jonkin verran aikaa. Kun tuo kynnyks on ylitetty, tie on auki perhesuhteiden sääntelyyn sen mukaan, mikä on arjessa ja elämässä todellisuutta, ei sen mukaan, mihin olemme tottuneet tai millainen normalisoitu oletus perheestä sisältyy 1900-luvun alkupuolella rakentuneeseen esimoderniin lainsäädäntöön.

Te, jotka tätä teosta luette 2030-luvulla, voitte arvioida, kuinka ennustukseni toteutuivat.

MITEN TUTKIMUS TEHTIIN?

Tämän luvun aineistona ovat viralliset asiakirjat, jotka liittyvät suomalaisen perhelainsäädännön muutoksiin 30 viime vuoden aikana: hallituksen esitykset, lakialoitteet, valiokuntien lausunnot, kansalaisaloitteet sekä voimaan tulleet lait.

Tarkastelen aineistoa sukulaisuuden ja perheen määritelmien näkökulmasta ja antropologiseen ja oikeustieteelliseen tutkimuskirjallisuuteen peilaten. Tavoitteena on selvittää, minkälaisia perhesuhteita ja -rakenteita lainsäädäntö tällä hetkellä tunnistaa ja mitkä jäävät katvealueelle.

Tavoitteena on myös löytää perheitä koskevan lainsäädännön muutostendenssejä ja katsoa, mihin suuntaan käsitykset perheestä, vanhemmuudesta ja sukupuolesta parhaillaan ovat liikkumassa. Näin avautuu mahdollisuus kysyä, millainen on lainsäädännön kehityksen tulevaisuus ja mistä löytyvät lähitulevaisuuden keskeiset kamppailut ja murroskohdat.

**SATEENKAAREVAT PERHE-
JA LÄHEISSUHTEET
LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ**

1. Pylkkänen 1992; Leckey 2015; Eskridge 2012; Kurki-Suonio 2017.
2. Pylkkänen 1992.
3. Kurki-Suonio 2017.
4. Hietikko 2003
5. Kurki-Suonio 1992.
6. Pylkkänen 1992.
7. Eskridge 2012.
8. Dalton 2001; Chambers 2001; Scott & Scott 2015; Leckey 2015.
9. Sevón & Notko 2008a; Yesilova 2009; Hämäläinen & Kangas 2010; Eerola & Mykkänen 2014.
10. Juvonen 2002.
11. Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950>>
12. Weston 1991.
13. Kuosmanen 2008; Moring 2007; 2013.
14. Kuosmanen 2007b.
15. Eduskunta 2009.
16. Eskridge 2012, 1881.
17. Moring 2007.
18. Ks. Moring 2013.
19. Ks. myös Sullivan 2001, 231.
20. Ks. esim. Oikeusministeriö 2017.
21. Eskridge 2012.
22. Moring 2013.
23. Moring 2013.
24. Lakiin ei sisällytetty mahdollisuutta sitovan sopimuksen tekemiseen lapsen tapaamisista muiden kuin juristien vanhempien kanssa. Tapaamisoikeus voidaan lain mukaan myöntää myös muulle kuin juridiselle vanhemmalle, mutta tällöin on haettava oikeuden päätös. (Oikeusministeriö 2017.)
25. Kurki-Suonio 2017.
26. Kurki-Suonio 2017, 249–250.
27. Oikeusministeriö 2017.
28. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361 §9c. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>>
29. Kurki-Suonio 2017, 262.
30. Moring 2013, ks. käsitteestä ”perheen tekeminen” Morgan 1996.
31. Kurki-Suonio 2017.
32. Eskridge 2012, 1901.
33. Eskridge 2012, 1885.
34. Esim. Harding 2015a; Boyd 2015; ks. myös Pylkkänen 1992.
35. Ks. Kemppainen & Määttänen 2018.